

การถอดบทเรียนการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ:
กรณีศึกษา ชุมชนบ้านปูเต๋อ ตำบลแม่กุ อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก*
THE STUDY OF LESSON DISTILLED FROM COMMUNITY-BASED
TOURISM MANAGEMENT TO DEVELOPING COMMUNITY TOURISM
PROTOTYPE: A CASE STUDY OF BAN POO TER COMMUNITY,
MAE KU SUBDISTRICT, MAE SOT DISTRICT, TAK PROVINCE

ทิพย์วิมล ประเสริฐศรี

Tipvimon Prasertsri

นพพร แพทย์รัตน์

Nopporn Peatrat

ทรัพย์สิริ เสนิงวงศ์ ณ ออยุธยา

Subsiri Seniwong Na Ayudhaya

สรวิฐ ฤทธิธรรณศักดิ์

Sarat Ritronasak

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Suan Dusit University, Thailand

E-mail: aj.tipvimonpra@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บริบทศักยภาพและความพร้อมของชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ 2) สร้างความรู้ความเข้าใจและถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ และ 3) สรุปบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการถอดบทเรียนแบบชุมชนมีส่วนร่วม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 30 คน และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 57 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต แบบบันทึกข้อมูล และแบบประเมิน เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว จะทำการสังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยการอธิบายการวิเคราะห์แบบพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ชุมชนบ้านปูเต๋อเป็นชุมชนที่มีเสน่ห์ในเรื่องของวัฒนธรรมระหว่างคนกับช้าง การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวชุมชนจึงควรเน้นให้เห็นถึงภูมิปัญญา

* Received 15 March 2021; Revised 19 May 2021; Accepted 24 May 2021

การเลี้ยงช้างของคนในชุมชนซึ่ง แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น 2) หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกระดับ สร้างกระบวนการขับเคลื่อนในการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งความสำเร็จคือรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง และ 3) คุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่มี 4 มิติ ได้แก่ มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน มิติสิ่งแวดล้อมชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน และมิติองค์ความรู้ในชุมชน นอกจากนี้สามารถกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชุมชนอัตลักษณ์ (วิถีแห่งความสุข)

คำสำคัญ: การถอดบทเรียนการพัฒนาชุมชน, การพัฒนาท่องเที่ยวต้นแบบ, ชุมชนบ้านปูเต๋อ

Abstract

The objectives of this research article were to: 1) analyze a community through the context of capability and readiness to advance into a model community in community - based tourism 2) create knowledge and comprehension while distilling the body of knowledge regarding the management process so that they are well-prepared before becoming the model community, and 3) summarize the lessons concerning community-based tourism management in the hope to adapt to the development of the model community. This research is a qualitative study that utilizes lessons learned from participatory action research. The population and target groups are 30 distinguished scholars and 57 experts. Research instruments include in-depth interview, observation, record and evaluation. The accumulated data had been synthesized and presented as descriptive analysis. The results revealed that 1) Ban Pu Ter community is appealing due to the close connection between local people and elephants. Thus, elephant husbandry intellect should be encouraged to distinguish them from other communities; 2) all involved parties must have a mutual understanding of teamwork while fully participating in every step of the process. The development of tourism and locality must be practical and proceed in all aspects to build a solid foundation and competent cultural capital; 3) the value of the community and the area are concluded through four dimensions: societal culture, communal environment, community - based economic, and knowledge in the community. In addition, it can determine the guidelines for the tourism development of the community to be cultural tourism and local identity (the way of happiness).

Keywords: A Lesson Distilled Community Development, Tourism Development Model, Ban Poo Ter Community

บทนำ

เนื่องจากประเทศไทยได้ใช้การท่องเที่ยวนำเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน โดยตั้งแต่ปี 2502 ได้มีการจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นอย่างเป็นทางการ (สุภัทธานู, 2551) และในปี พ.ศ. 2520 นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลได้บรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (ระหว่างปีพ.ศ. 2520 - 2524) นำมาซึ่งความต้องการที่จะต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งสำหรับดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่ยังไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยมาก่อนให้สามารถตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวได้ในที่สุด และรวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวแล้วจะได้มีสิ่งจูงใจใหม่เพื่อให้อยากมาท่องเที่ยวซ้ำ (อังศรีสา แสงจำนงค์, 2559)

อย่างไรก็ตาม พบว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันต้องมีการศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้งในทุกมิติ เพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่มากำหนดพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปเพื่อใช้ประกอบการพิจารณากำหนดแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) ซึ่งพบว่าแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศได้ถูกออกแบบให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ยุทธศาสตร์ด้านที่ 2 ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้วยการพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการค้า การลงทุน พัฒนาสู่ชาติดิจิทัล การพัฒนาภาคผลิตและบริการ เสริมสร้างฐานการผลิตเข้มแข็งยั่งยืน และส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยสู่เกษตรยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาทักษะผู้ประกอบการยกระดับผลิตภาพแรงงานและพัฒนา SMEs สู่สากล และถ่ายทอดยุทธศาสตร์ที่ได้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) นำไปสู่การปฏิบัติเชื่อมโยงไปยังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่มุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดิน และทรัพยากรภายในชุมชน การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ที่ได้มีการเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการเป็นสำคัญ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

จากแนวนโยบายดังกล่าวนำมาสู่การปฏิบัติในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการท่องเที่ยวก็เช่นกัน การศึกษารุ่นนี้ได้ทำการศึกษาชุมชนภาคเหนือเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้น

การพัฒนาชุมชนบนฐานเศรษฐกิจสร้างเสริมมูลค่าสูงเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและความยั่งยืน โดยชุมชนบ้านปูเต๋อ ตำบลแม่กุ อำเภอสอด จังหวัดตาก เป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้เข้าร่วมในการทำการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป โดยชุมชนปูเต๋อ เป็นกลุ่มชนเผ่ากะเหรี่ยงปกากะญอ ที่มีภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงช้าง และได้มีการตั้งศูนย์อนุรักษ์ช้างขึ้นที่นี่เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เข้ามาเยี่ยมชม ด้วยเสน่ห์แห่งอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกากะญอบ้านปูเต๋อ การสืบทอดประเพณี พิธีกรรม ภาษาพูด การแต่งกาย กฎข้อห้ามของปกากะญอและวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตชุมชนที่มีรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะภูมิปัญญาระหว่างคนกับช้างของคนในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมของปกากะญอที่มีความเชื่อและพิธีกรรมอันเป็นกุศโลบายเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี และใช้ชีวิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติและมีความเชื่อต่าง ๆ ที่คงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยความพยายามของ ดร.สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ ผู้มีความภาคภูมิใจและสำนึกในความเป็นชนเผ่าและชาติพันธุ์ของตนเอง จึงพยายามผลักดันโดยเริ่มจุดประกายด้านการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้เป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปูเต๋อที่มีความเข้มแข็งเอกลักษณ์อันโดดเด่นด้านประเพณีผูกข้อมือช้าง รวมถึงวิถีชีวิตและเสน่ห์แห่งภูมิปัญญาที่ผูกโยงระหว่างคนกับช้างจึงเป็นที่มาของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปูเต๋อ (วิรัตน์ ตรีตรรชนี, 2560)

จากความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปูเต๋อในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นบทเรียนที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับชุมชนท่องเที่ยวในประเทศไทยที่มีบริบทหรือองค์ประกอบ การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกัน ในอีกทางหนึ่งการวิจัยนี้จะดำเนินการถอดบทเรียนการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำมาสู่การแสวงหาแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนปูเต๋อต่อไป เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัยอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

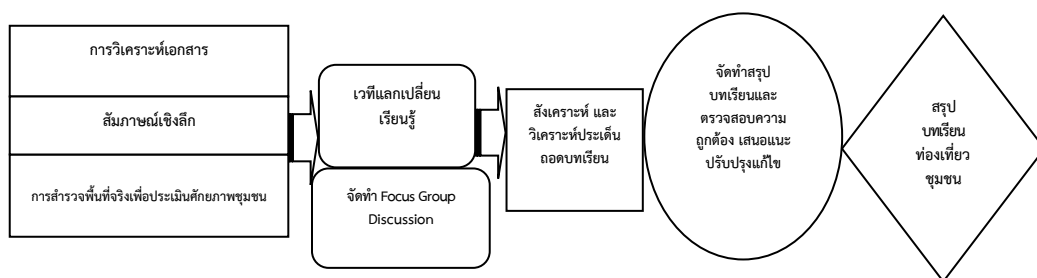
1. เพื่อวิเคราะห์บริบทศักยภาพและความพร้อมของชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ
2. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและถอดองค์ความรู้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมและพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ
3. เพื่อนำเสนอสรุปบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการถอดบทเรียนแบบชุมชนมีส่วนร่วม (Lesson Learn Participation Action Research) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือด้วยกระบวนการการทบทวนระหว่างปฏิบัติ (After Action Review Technique) 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน (plan) 2) การปฏิบัติและ

สังเกตการณ์ (Act & Observe) และ การสะท้อนผลลัพธ์ (Reflect) และทำการทบทวนผลลัพธ์ ระหว่างการทำกิจกรรม (After Action Review Techniques = AAR) ด้วยคำถามสำคัญ 3 ข้อ คือ 1) ได้ดำเนินการตามคาดหวังไว้หรือไม่ 2) สิ่งที่ยังไม่ได้ดำเนินการตามคาดหวัง 3) เทคนิคที่ดีและวิธีการที่ล้มเหลวคืออะไร โดยมีกรอบการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล

โดยมีประชากรและกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยวชุมชน จากสถาบันการศึกษา สมาคมการท่องเที่ยว สมาพันธ์การท่องเที่ยว สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐ ส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานราชการส่วนกลาง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชน และ กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 57 คน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในกลุ่มต่าง ๆ และสมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการและ สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ราษฎรชาวบ้าน มัคคุเทศก์น้อย เยาวชนในพื้นที่ เมื่อทำการเก็บ รวบรวมข้อมูลมาแล้ว จะทำการสังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยการอธิบายการ วิเคราะห์แบบพรรณนา ซึ่งมีรายละเอียดของกระบวนการศึกษาเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) โดยการวิเคราะห์เอกสาร ศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลพื้นฐาน (Documentary Data) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสารหลักฐานขั้นต้นทั้งจากสื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ พระราชบัญญัติ บทความ วารสาร หนังสือและ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิจัย และนำเสนอในการจัดประชุมกลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการดำเนินกิจกรรมในทุก ขั้นตอนของการวิจัย รวมถึงการสำรวจพื้นที่จริงเพื่อประเมินศักยภาพความพร้อมของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์บริบทชุมชน ศักยภาพและความพร้อม รวมทั้งวิเคราะห์เครื่องมือทฤษฎีด้านการจัดการชุมชนในมิติต่าง ๆ จากนั้นทำการสังเคราะห์ ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยการอธิบายการวิเคราะห์แบบพรรณนา

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติและสังเกตการณ์ (Act & Observe) โดยทำการศึกษา

2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มที่ 1 จำนวน 5 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มที่ 2 จำนวน 7 คน

ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลโดยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดองค์ความรู้ จำนวน 3 ครั้ง จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 50 คน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มที่ 1 จำนวน 15 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มที่ 2 จำนวน 35 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ที่มา จุดเริ่มต้นและแนวทางของการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชน ประกอบด้วย ที่มา และจุดเริ่มต้นของการพัฒนาท่องเที่ยว ศักยภาพและความพร้อม ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของชุมชน (SWOT Analysis) และแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวของชุมชน จากนั้นทำการสังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยการอธิบายการวิเคราะห์แบบพรรณนา

ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนผลลัพธ์ (Reflect) ในขั้นตอนนี้เป็นการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปบทเรียนที่ได้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเริ่มจากการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารการสำรวจพื้นที่จริง ศึกษากรณีตัวอย่างทั้งในและต่างประเทศ การสัมภาษณ์เชิงลึก เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประมวลข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาจัดทำรายงานผลการถอดบทเรียน แล้วนำเสนอผลในเวที Focus Group เพื่อยืนยัน จัดทำสรุปบทเรียนและตรวจสอบความถูกต้อง เสนอแนะปรับปรุงแก้ไขข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของงาน โดยสัมภาษณ์กลุ่ม Focus Group (สนทนากลุ่ม Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันและตรวจสอบความถูกต้อง เสนอแนะปรับปรุงแก้ไขข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของงาน จำนวน 3 ครั้ง ครอบคลุมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 2 กลุ่ม จำนวน 25 คน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มที่ 1 โดยทำการคัดเลือกจากผู้มีคุณสมบัติเป็นนักวิชาการ มีประสบการณ์ในทางสายงานอย่างน้อย 5 ปี จำนวน 10 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มที่ 2 โดยทำการคัดเลือกจากผู้มีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ในทางสายงานอย่างน้อย 5 ปี จำนวน 15 คน

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่และแต่ละหัวข้อแบ่งเป็นหัวข้อย่อย ๆ ดังนี้

1. บริบทศักยภาพและความพร้อมของชุมชนกับการเตรียมเพื่อพัฒนาสู่ท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ ชุมชนบ้านปูเต๋เป็นชุมชนที่มีเสน่ห์ในเรื่องของความผูกพันระหว่างคนกับช้างตามภูมิปัญญาการเลี้ยงช้างชาว ปกาเกอญอ บ้านปูเต๋ ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมากกว่า 200 ปี

การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวชุมชนจึงควรเน้นให้เห็นถึงภูมิปัญญาการเลี้ยงช้างของคนในชุมชนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นจุดขายที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น โดยสามารถนำมาออกแบบเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของชุมชนในการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบมีความจำเป็นต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้ทราบถึงจุดแข็งที่สามารถพัฒนาต่อยอดและจุดอ่อนที่จะต้องพัฒนาและแก้ไข และทราบถึงสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อให้รู้ถึงโอกาสและความเป็นไปได้ของชุมชนที่จะพัฒนาและทราบถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะต้องเผชิญและจัดการ ซึ่งจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของชุมชนโดยภาพรวมพิจารณาจากโครงสร้างชุมชน วัฒนธรรมชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน การประกอบอาชีพ เป็นต้น พบว่า ชุมชนมีจุดแข็ง (Strength) ในหลายประเด็น อาทิ ชุมชนมีรากฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่เข้มแข็ง รากเหง้าวิถีของชุมชนปกากะญอที่ผูกพันกันระหว่างคนกับช้างที่เป็นอัตลักษณ์และมีเสน่ห์ที่สามารถนำไปต่อยอดทางการท่องเที่ยว มีอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ ที่คงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบัน และเสน่ห์แห่งวิถีชีวิตของชาวปกากะญอบ้านปูเต๋อที่ใช้ชีวิตที่เรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีผู้นำที่เข้าใจถึงบริบทของชุมชน รวมไปถึงความเข้มแข็งของชุมชน และการรวมกลุ่มของสมาชิกต่าง ๆ ภายในชุมชน เพื่อสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน อาทิ กลุ่มทอผ้า กลุ่มเยาวชน มีสถาบันการศึกษาในพื้นที่ร่วมสนับสนุนและเข้าถึงชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ผ้าทอของชุมชนที่มีอัตลักษณ์

ด้วยเสน่ห์แห่งอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกากะญอบ้านปูเต๋อ การสืบทอดประเพณีพิธีกรรม ภาษาพูด การแต่งกาย กฎข้อห้ามของปกากะญอและวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตชุมชนที่มีรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะภูมิปัญญาระหว่างคนกับช้างของคนในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมของปกากะญอที่มีความเชื่อและพิธีกรรมอันเป็นกุศโลบายเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี และใช้ชีวิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติและเชื่อต่าง ๆ ที่คงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบัน ดร.สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสังกัดวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ด้วยความภาคภูมิใจและสำนึกในความเป็นชนเผ่าและชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่ง ดร.สุวิธานได้จัดทำโครงการวิจัยท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านปูเต๋อ โดยนำเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นชุมชนจัดกิจกรรมโครงการวิจัยที่ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงช้างปกากะญอ บ้านปูเต๋อ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน จึงได้นำเครือข่ายคนรักช้างทั่วประเทศ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติร่วมสัมผัสวิถีของควาญและช้าง

2. สร้างความรู้ความเข้าใจและถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ โดยสามารถแสดงขั้นตอนและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตามลำดับ ดังภาพที่ 2

บทบาทหน้าที่และการบริหารจัดการโดยชุมชน	• การจัดทำคณะกรรมการหมู่บ้านและการบูรณาการกลุ่มต่าง ๆ ให้มีบทบาทในการสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน
การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์วิถีชีวิต	• การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและความสะอาด ระบบสาธารณสุขโดยยังคงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน
รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว	• การจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของบ้านปูเต๋
เส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน	• การจัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนโดยเริ่มจากสถานที่สำคัญทางความเชื่อ การประกอบอาชีพ และศูนย์ฝึกช่างบ้านปูเต๋

ภาพที่ 2 ขั้นตอนและการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

การดำเนินเป็นรูปแบบการจัดทำคณะกรรมการหมู่บ้านและการบูรณาการกลุ่มต่าง ๆ ให้มีบทบาทในการสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปูเต๋ เริ่มต้นจากกลุ่มผู้ที่มีความสนใจร่วมกันทั้งผู้นำและคนในชุมชนตลอดจนเยาวชน โดยได้ร่วมกันดำเนินด้านการท่องเที่ยวจากจุดเริ่มต้นของกลุ่มคนเล็ก ๆ ระดับครอบครัวและกลุ่มคนที่มีความสนใจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และขยายต่อโดยการขับเคลื่อนของกลุ่มคณะทำงานทั้งตัวแทนจากชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สังกัดวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย และหน่วยงานภาครัฐ ส่งการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นเสน่ห์แห่งอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกากะญอบ้านปูเต๋ ซึ่งทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกระดับตั้งแต่การกำหนดเป้าหมาย การจัดทำแผนงานโครงการ การมีส่วนร่วมในการนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน การประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนทั้งผลกระทบทางบวกและผลกระทบเชิงลบ รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการที่เป็นระบบเพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ส่วนจุดเด่นในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปูเต๋ เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ภาคเอกชนองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ รวมทั้งสมาชิกในชุมชนทุกระดับตั้งแต่ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เยาวชน ผู้สูงอายุ และคนในชุมชน และจุดเด่นที่สำคัญการใช้กลุ่มเยาวชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนบ้านปูเต๋ที่ร่วมกันขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมที่หลากหลายและมีความต่อเนื่อง และจุดเด่นที่สำคัญคือเสน่ห์แห่งอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกากะญอบ้านปูเต๋ ที่มีการสืบทอดประเพณี พิธีกรรม ภาษาพูด การแต่งกาย ที่ยังคงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนที่สามารถพัฒนาต่อยอดและเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของชุมชนที่สร้างความแตกต่างและเสน่ห์ทางการท่องเที่ยว รวมทั้งจุดเด่นที่เป็นวิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะและต่างจากเผ่าปกากะญอในพื้นที่อื่นคือ วิถีของ

การอยู่รวมของคนกับช้างซึ่งเป็นจุดเด่นที่มีความแตกต่างและเป็นจุดขาย และปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปูเต๋ที่ผ่านมาถือว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งมีการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและมีกระบวนการขับเคลื่อนในการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเยาวชนปูเต๋ มีการรวมกลุ่มกันของสมาชิกภายในหมู่บ้าน โดยการรวมกลุ่มดังกล่าวมีการบริหารจัดการแบบไม่เป็นทางการ แต่มีผู้นำที่คอยกำกับดูแล สั่งการและประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับกระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและสมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ตามภารกิจของกลุ่มเพื่อส่งผลการพัฒนาในภาพรวมของชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน และอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จคือรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะภูมิปัญญาระหว่างคนกับช้างของคนในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมของปกาเกอะญอที่มีความเชื่อและพิธีกรรมอันเป็นกุศโลบาย เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีและใช้ชีวิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติและเชื่อต่าง ๆ ที่คงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงในชุมชน การรวมกลุ่มในชุมชนปูเต๋ เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเยาวชน ปูเต๋ เป็นต้น

3. สรุปบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนและรูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ ในการศึกษาวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็นคือ การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนทำให้คุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่เป็นอย่างไร และมีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชนอย่างไร รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ ควรเป็นอย่างไร จากการศึกษา พบว่า คุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวส่งผลคุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ใน 4 มิติ ประกอบด้วย มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน มิติสิ่งแวดล้อมชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน และมีต้องค้ำความรู้ในชุมชน มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน และผลสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชน พบว่า การดำเนินงานทางด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของชุมชนบ้านปูเต๋ ให้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนถือเป็นกลุ่มขับเคลื่อนที่สำคัญ และการบริหารจัดการยังมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการดึงวิถีชีวิตความเชื่อ พิธีกรรม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนรวมทั้งการจัดการอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของชุมชนมาเชื่อมโยงและพัฒนาต่อยอดเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้น การท่องเที่ยวชุมชนบ้านปูเต๋ คือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชุมชนอัตลักษณ์ เสน่ห์แห่งวิถีชีวิตปกาเกอะญอและวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้าง ผ่านเสน่ห์แห่งอัตลักษณ์ของชนเผ่าปกาเกอะญอบ้านปูเต๋ การสืบทอดประเพณี พิธีกรรม ภาษาพูด การแต่งกาย กฎข้อห้ามของปกาเกอะญอและวิถีชีวิตการดำเนิน

ชีวิตชุมชนที่มีรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งถือเป็นความสำเร็จในเบื้องต้นของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาที่มีความชัดเจน รูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ

จากการศึกษาทุกขั้นตอนตั้งแต่การวิเคราะห์บริบท ศักยภาพ ปัญหาความต้องการและถอดบทเรียนการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนนำไปสู่การเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบและได้ข้อสรุปจากการศึกษาโดยกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปูเต๋อเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชุมชนอัตลักษณ์ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสเสน่ห์แห่งวิถีชีวิตปกากะญอ และวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้าง เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ที่วางไว้และนำไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ โดยด้านสมาชิกของชุมชนจะต้องพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับท่องเที่ยวชุมชน และพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของร่วมในการบริหารจัดการและเป็นเจ้าบ้านที่ดี ด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน จะต้องพัฒนาศักยภาพความพร้อมของชุมชนในทุกมิติเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนที่ สมดุลและยั่งยืน ทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย กิจกรรมทางการท่องเที่ยว การบริการ ที่พัก อาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านองค์ความรู้ และทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน จะต้องสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน ต่อยอดองค์ความรู้ และค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อพัฒนาบริการและสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์เพื่อสร้างแบรนด์อัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่น ด้านการบริหารจัดการ พัฒนาระบบการบริหารจัดการจัดการ การท่องเที่ยวชุมชนโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการ การบริหารคน ผลประโยชน์ระบบฐานข้อมูล การประชาสัมพันธ์ การตลาด และรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการ โดยมีเป้าประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างอาชีพเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม และวัฒนธรรม สร้างเสน่ห์ทางการท่องเที่ยวและต่อยอดพัฒนาสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชน เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนกับพื้นที่อื่น และพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยการถอดบทเรียนการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านปูเต๋อ ตำบลแม่กุ อำเภอสอด จังหวัดตาก เพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการสรุปบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย ประเด็นคุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ในมิติต่าง ๆ มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน

มิติสิ่งแวดล้อมชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติองค์ความรู้ในชุมชน และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นกับชุมชน รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ท้องที่ชุมชนต้นแบบ ซึ่งจากผลการวิจัยอภิปรายผล ดังนี้

คุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวส่งผลคุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ใน 4 มิติ ดังนี้ 1) มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านปูเต๋อมีรากเหง้าวิถีของชุมชนปกากะญอที่ผูกพันกันระหว่างคนกับช้าง ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เส้นแห่งวิถีชีวิตรวมถึงการดำเนินชีวิตของชุมชนที่มีรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ดังนั้น การนำทุนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตมาเชื่อมโยงการพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การสืบสานและการดำรงอยู่ของรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นในมิติทางวัฒนธรรม 2) มิติสิ่งแวดล้อมชุมชน พบว่าชาวปกากะญอบ้านปูเต๋อมีการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือการทำลายป่า ซึ่งเป็นที่อยู่ของช้างเพื่อใช้ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมนอกจากจะทำให้ชุมชนมีค่าตอบแทนเพิ่มขึ้นส่งผลให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ แทนการทำลายป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของช้างเพื่อใช้ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว 3) มิติเศรษฐกิจชุมชน พบว่า คนในชุมชนบ้านปูเต๋อมีอาชีพหลักคือการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ข้าวโพด อ้อย และมันสำปะหลัง อาชีพเสริมมาจากการทอผ้า เช่น ถุงย่าม หมอนรองคอ กระเป๋า เสื้อผ้าประจำ ชนเผ่า งานจักสานต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์แปรรูปด้านอาหาร เช่น น้ำพริกปกากะญอของชุมชน และ 4) มิติองค์ความรู้ในชุมชน พบว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีในชุมชน ประกอบด้วย ด้านการเลี้ยงและฝึกช้างสำหรับการใช้งานลากซุงและใช้เป็นพาหนะ ด้านการทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ด้านอาหาร ประกอบอาหารอย่างหลากหลายโดยใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น และด้านการจักสานเพื่อนำมาเป็นของอุปกรณ์และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตามที่ ศรินทิพย์ ธิติพงศ์ฉวีนิช กล่าวถึงภูมิปัญญาว่าเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวตามสถานะในพื้นที่ที่กลุ่มชนตั้งถิ่นฐานและได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น มีการติดต่อสัมพันธ์กัน รับและปรับเปลี่ยนเพื่อใช้ประโยชน์หรือแก้ไขปัญหาในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ที่มาจากภายนอกและที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ไขปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง (ศรินทิพย์ ธิติพงศ์ฉวีนิช, 2552) อีกทั้ง วิรัตน์ ตราตรรรชนี กล่าวถึงชุมชนปกากะญอที่ยังคงวิถีการเลี้ยงช้างแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยมีประเพณีมัดมือช้างเรียกขวัญช้างเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างคนกับช้าง อีกทั้งมีภูมิปัญญาในการฝึกช้าง ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษที่เชื่อว่าการเลี้ยงช้างเป็นการดูแลป่าไม่ให้ถูกทำลาย และเพื่อสืบสานมรดกวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกับช้างของชุมชนปกากะญออย่างยั่งยืน (วิรัตน์ ตราตรรรชนี, 2560)

ผลสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านปูเต๋อ การท่องเที่ยวที่เกิดจากรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะภูมิปัญญาระหว่างคนกับช้างของคนในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมของปกาเกอะญอ ที่มีความเชื่อและพิธีกรรมอันเป็นกุศโลบาย เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีและใช้ชีวิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติและความเชื่อต่าง ๆ ที่คงอยู่จากอดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันของสมาชิกภายในหมู่บ้าน โดยการรวมกลุ่มดังกล่าวมีการบริหารจัดการแบบไม่เป็นทางการ แต่มีผู้นำที่คอยกำกับดูแล สังการและประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และสมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ตามภารกิจของกลุ่ม ในการดำเนินตามบทบาทหน้าที่ในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปูเต๋อ เริ่มต้นจากกลุ่มผู้ที่มีความสนใจร่วมกันทั้งผู้นำและคนในชุมชนตลอดจนเยาวชน โดยได้ร่วมกันดำเนินด้านการท่องเที่ยวจากจุดเริ่มต้นของกลุ่มคนเล็ก ๆ ระดับครอบครัวและกลุ่มคนที่มีความสนใจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และขยายต่อโดยการขับเคลื่อนของกลุ่มคณะทำงานทั้งตัวแทนจากชุมชน และรูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ จากการศึกษาได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้าน ปูเต๋อเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชุมชนอัตลักษณ์ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสเสน่ห์แห่งวิถีชีวิตปกาเกอะญอ และวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้าง

ดังนั้น การท่องเที่ยวชุมชนบ้านปูเต๋อ คือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชุมชนอัตลักษณ์ (วิถีแห่งความสุข) เสน่ห์แห่งวิถีชีวิตปกาเกอะญอและวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างผ่านเสน่ห์แห่งอัตลักษณ์ของชนเผ่า ปกาเกอะญอ บ้านปูเต๋อ การสืบทอดประเพณี พิธีกรรม ภาษาพูด การแต่งกาย กฎข้อห้ามของปกาเกอะญอและ วิถีชีวิตการดำเนินชีวิตชุมชนที่มีรากฐานและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ตามที่ วารุณี พงษ์ภิญโญ กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแบบดั้งเดิมผสมผสานกับประสบการณ์ ประยุกต์เข้ากับแนวคิดใหม่ที่ค้นพบมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น มีรายได้มากขึ้น ทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่ง รวมทั้งยังได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพสังคมในชุมชน (วารุณี พงษ์ภิญโญ, 2548) อีกทั้งสายัณห์ ภัทรเกียรติทิวิ กล่าวว่าการสร้างจิตสำนึกในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นการสร้างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนและสร้างจิตสำนึกนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการสร้างจิตสำนึกให้ดีขึ้น (สายัณห์ ภัทรเกียรติทิวิ, 2561) นอกจากนี้ ปฐม หงส์สุวรรณ และนิมนวล จันทฤษฎ์ กล่าวว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งแต่ละแหล่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม ศิลปะและประเพณีของแต่ละพื้นที่นั้น ๆ ได้อย่างเด่นชัด รวมทั้งยังแสดงให้เห็นการสร้างสรรคมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นได้เช่นกัน ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งแต่ละชุมชนควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนา

ให้มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น โดยแนวคิดดังกล่าวได้สร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน (ปฐม หงส์สุวรรณ และนิมนวล จันทฤทธิ์, 2560)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปูเต๋อเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับชุมชนท่องเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งสามารถแสดงเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 3 แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาด้านบริบทศักยภาพและความพร้อมของชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ พบว่า ชุมชนบ้านปูเต๋อเป็นชุมชนที่มีเสน่ห์ในเรื่องของความผูกพันระหว่างคนกับช้าง ดังนั้น ผู้นำชุมชนและหน่วยงานของภาครัฐควรร่วมกันออกแบบ

บูรณาการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปูเต๋อ โดยเน้นการนำเสนอ ภูมิปัญญาการเลี้ยงช้างของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น จากการศึกษา ด้านสร้างความรู้ความเข้าใจและถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ ซึ่งหน่วยงานทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในทุกระดับอย่างเป็นรูปธรรม ประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนทั้งเชิงบวกและเชิงลบ รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการที่เป็นระบบเพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ และจากการศึกษาบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท่องเที่ยว ชุมชนต้นแบบ พบว่า เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชุมชนอัตลักษณ์ (วิถีแห่งความสุข) ดังนั้น ควรมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมโดยต่อยอดและบริการทางการท่องเที่ยวที่ จะเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป โดยจะต้องได้รับความ ร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการพัฒนา การกำหนดยุทธศาสตร์ การนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งการมีส่วนร่วม ในการติดตามประเมินผลการดำเนินทั้งระบบ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์และสามารถที่จะนำไป ประยุกต์ใช้และเชื่อมโยงกับการพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในภาพรวมของประเทศได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2559). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว. เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.mots.go.th/>
- ปฐม หงส์สุวรรณ และนิมนวล จันทรุญ. (2560). การจัดการหมู่บ้านทอผ้าอีสานเพื่อพัฒนา เส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดขอนแก่นและจังหวัด มหาสารคาม. ใน รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วารุณี พงษ์ภิญโญ. (2548). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้อองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน เกษตรกรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง ของประเทศไทย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 4(2), 188-199.
- วิรัตน์ ตราดรรชนี. (2560). รักสามเส้า คน-ช้าง-ป่า. เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/744755>
- ศิรินทิพย์ อิตพิงศ์วิช. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การจัด การศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพชรบุรี เขต 2. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา . มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.

- สายัณห์ ภัทรเกียรติทวี. (2561). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนบ้านปู่เต๋อ ตำบลแม่กุ อำเภอมะสอ จังหวัดตาก. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภูมิวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2564 จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=5958&filename=
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ยุทธศาสตร์ชาติ. เรียกใช้เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2564 จาก http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2020/10/Oct20_full.pdf
- สุภัทธา สุขชู. (2551). ททท. บนทางแพร่งระหว่างสร้างสรรค์กับทำลาย. เรียกใช้เมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <http://info.gotomanager.com/news/printnews.aspx?id=71829>
- อังค์ริสา แสงจำนงค์. (2559). ความท้าทายของชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. วารสารกระแสนวัฒนธรรม, 9(16), 81-91.